

Никола Шанта и Радмила Гикић Петровић

РОМАН О ПРИЈАТЕЉСТВУ ИЗ ВРЛИНЕ

Никола Шанта (1959, Бурђево), песник, романсијер, драмски писац и есејиста. Школовао се у Врбасу, а студирао у Новом Саду. Поезију, прозу, есеје, драме и књижевну критику пише на русинском и српском језику. До сада је објавио књиге песама: *Водена ила* (1985), *Зечеви* (1985), *Ослушкивање* (1989), *Плећеница* (2004), *Ошкривање свећа* (2009) и *Свемирска чејршаљка* (2015); романе: *Пушовање у Лавов* (2012), *Панонска неман* (2017) и *Злајно звонце* (2023); драме: *Фонџана* (2007) и *Сан о Лавову* (2008); есеје: *Шанџовки* (2016)

Заступљен је у више антологија поезије, а песме, приче и есеји превођени су му на украјински, руски, македонски, мађарски, енглески, хрватски, румунски, литвански, пољски и словеначки језик. Роман *Панонска неман* објављен је 2021. године на укра-

јинском језику у Лавову, у преводу Андрија Љупке.

Ради као уредник издавачке делатности у НИУ „Руске слово” у Новом Саду. Један је од покретача хришћанског часописа Звона (на русинском и украјинском језику), члан је редакције часописа за књижевност *Трај* у Врбасу, члан Друштва књижевника Војводине и Друштва новосадских књижевника, сарадник портала *Збруч* у Лавову (Украјина).

Живи у Куцури, селу поред Врбаса.

Радмила Гикић Петровић: *Прошло је скоро ђола века од када сће објавили њрву збирку њесама на српском језику, Водена игла, мислим да сће џада били на одслужењу војној рока. Присећиише се џој времена...*

Никола Шанта: То је било време блажене невиности и заноса. Друга половина осамдесетих година прошлог века, тачније 1985. године. Писало се на писаћим машинама. Писао сам песме јер нисам умео да пишем прозу. Нисам разликовао буквални опис стварности од уметничке прозе. Али сам схватио шта значи добра песма, јер сам много читао поезију и размишљао песнички. Било је доста часописа за књижевност које сам пратио. Мој први значајнији књижевни успех био је пролаз на конкурс у Матице српске за Прву књигу. Прекуцао сам рукопис онако како се тражило у конкурс, ваљда у пет примерака и од сто тридесет примљених рукописа, одабрано је пет, међу њима и моја књига

поезије *Водена ила*. Да, те године када је књига изашла из штампе био сам на одслужењу војног рока, у Свилајнцу и Београду, те на промоцији своје прве књиге нисам био. Матица је тада имала књижару и у Београду, па сам као војник видео своју књигу у излогу у Кнез Михаиловој. Ушао сам и купио је. Дуго сам је разгледао, читао, вероватно сам се неке од другова и похвалио, али у принципу нисам имао с ким да се радујем, те сам то учинио сам са собом, као што то чиним и данас после неког значајнијег успеха. Мој пријатељ Андриј Љупка, иначе врсни писац и преводилац српске књижевности на украјински, у таквим приликама верификације завршеног посла отвара боцу омиљеног вина. У замену за ту неподељену радост, де-сила ми се једна много трајнија и већа радост која ме је учинила срећним. Једна чланица жирија ми је послала писмо у војску, на које сам одговорио и тако је почела преписка и нека врста књижевне сарадње која ето, траје и до дана данашњег. То је данас угледна списатељица која ми се увек нађе у помоћи када је то потребно. Она је Добри дух Каспер мог књижевног живота. Та радост дугогодишњег пријатељства је веома инспиративна. Можда би требало да напишем причу о томе као што сам написао причу „Златно звонце” о пријатељству из врлине, по Аристотеловој класификацији врста пријатељстава. И поред тога што он сматра да је немогуће развити пријатељство са женом, оно право, из врлине, управо то моје дугогодишње пријатељство га демантује.

Р. Г. П.: *Године 2012. објавили сте први роман Путовање у Лавов и пошом самоједну збирку њесама. Да ли је то била њрекрејница, када сте из свења њоезије њиловили у романескни жанр?*

Н. Ш.: За роман се каже да је круна књижевности. То је жанр који може у себе да апсорбује различита искуства, технике писања. Захтева дисциплину и свакодневни рад. И непрестану промену. Управо та могућност истраживања, мењања, другачијег приступа од оног који сам имао у претходном делу представља лепоту у писању романа. Тешко, мукотрпно, али исто толико и лепо и дубокопрожимајуће. Да, може се рећи да је то била прекретница. Од тада сам почео систематски да пишем прозу, скоро свакодневно, дневнички, али не опишем догађаја својих делања, већ унутрашње титрање, промишљања, слике, запажања, све с намером да ће се то можда једног дана уклопити у неку већу целину. Моје писање прозе је као кад уметник ствара фреску. Сваки каменчић нађе своје место. Чак ми се чини да ми ум функционише по систему коцкица, фрагмената који теже ка целини или ка ономе што Киш назива „милошћу уобличења”.

Р. Г. П.: *Панонску неман њисали сте на српском језику. Шта Вас је ѡределило за ѡрелазак са једној на друји језик?*

Н. Ш.: Језик ствара менталитет човека. Недавно сам испуњавао анкету поводом матерњег језика за неко научно истраживање. Тамо је било занимљиво питање: на ком језику сањате? Или на ком језику бројите новац? Ја сањам на русинском језику, а на њему и бројим новац. То говори да је мој први језик русински. Матерњи. Да је Данило Киш жив, волео бих да могу да га упитам на ком језику је он сањао и бројао новац. Сингер је дефинитивно сањао на јидишу. Уверен сам да је Кундера, без обзира на то што је у другој половини живота писао на француском, сањао на чешком.

Као што је и Емил Сиоран вероватно сањао на румунском иако је писао на француском. Јон Милош је после неке болести заборавио све стране језике које је знао, осим свог првог језика – румунског. Иако је писао на француском.

У једном периоду живота, пишући углавном на русинском, дошао сам до закључка да се неке истине о човеку могу исказати само на одређеним језицима. Чак сам у том есеју навео пример да се о такозваној позицији кетмана коју често срећемо у животу веома лепо може писати на русинском језику. Али о ратоборности, јуначењу, хушкању, о паролама и позивима на мобилизацију људи, на русинском се не може писати. Русински војник је веома тужан што одлази у рат јер је у својој историји увек ратовао за туђа царства. Тужни су и моји јунаци у роману *Панонска неман*, који су се нашли у вртлогу овог последњег рата и траже истину, неку моралну сатисфакцију у афирмацији здравог и узвишеног морала. Морала жртве. У рату су сви жртве, па чак и они који покрећу рат због својих потиснутих фрустрација. Не може се градити властита срећа на несрећи других. То је толико пута доказано и написано. А увек се понавља. Ево, ми се као друштво још и данас брчкамо у националистичком блату попут прасића, због чега смо и ратовали, и то, нажалост, још пролази у народу на политичким изборима. Просто невероватно, али истинито. То се појављује као модел, поглед на свет. Ту су криви стратегији који обликују свест просечног човека преко медија. Критичка свест и отворени медији су алфа и омега здравог друштва.

Прочитао сам све што је написано на русинском језику и мени је то мало. Највише књига сам прочитао на срп-

ском. Сва моја искуства, читалачка, истраживачка, везана су за српски језик. Он је за мене средство којим обрађујем свој русински менталитет. Мој пријатељ Мирослав Кевежди, ерудита, образован и начитан лик, једном приликом ми је говорио о свом оцу ког сам и лично познавао и који је о суживоту Русина и Срба говорио да су Русини ту поред Срба зато да српском бићу, при полирању, дају сјај. Мени се та дефиниција допала и својим писањем покушавам да ухватим тај сјај. Ако човек хоће да сазна истину о себи, треба да пита комшију шта мисли о њему. Комшија увек има дозу добронамерности и критичности и то је, сматрам, корисно чути.

Р. Г. П.: *Били с'ће мобилисани; да ли желиш о томе да говориш, или с'ће све „проговорили” у наведеној књизи?*

Н. Ш.: Недавно ме је борачка организација у селу у којем живим, Куцури, позвала да говорим на обележавању Дана ослобођења села у Другом светском рату. Рекли су ми да напишем текст. Не, говорићу из главе, рекао сам. Ако тежимо истини колико год је то могуће, а истина је увек лична, а не општа, онда треба рећи да су ови млади људи гинули у Другом светском рату, њих тридесетак, борећи се за неке идеале, идеале стварања нове Југославије, равноправности народа и народности, за бољи живот ослобођен од јарма окупатора. И ту је, знамо, било свега и свачега. Али у овом рату у којем сам био и ја мобилисан, после вишемесечног бежања од мобилизације, што значи да нисам отишао због идеала, јер сам тад већ био политички свестан и знао сам да је тај рат једна велика глупост. У том рату у карни где сам проживео тих четрдесет пет дана, у спаваоници, језик комуни-

кације је био русински, јер је било мобилисано много Русина из Куцуре, и мађарски, јер су били мобилисани Мађари из Бечеја. А језик команде је био српски. Као некада у Аустроугарској монархији. Сама та чињеница коју потврђујем својим присуством, говори много и хајде, немој писати о томе. Ко ме ја то да напишем на русинском језику? Русини то знају. То сам морао написати на српском јер је то потребно српској публици да чује. То је истина која се њих тиче. Да је, рецимо, у Нишу био логор за заробљенике из Вуковара. О томе се не говори, као што се не говори ни о томе зашто нас је НАТО пакт бомбардовао. Морао сам да напишем роман о томе. Непријатно је чути, али је истинито. И у том говору поред споменика где су исписана имена свих жртава и овог последњег рата, рекао сам да су за изгубљене животе тих младих људи криви политичари тог времена као што би за евентуални рат данас били криви садашњи политичари. Сматрао сам да то неко мора да каже. Да је патриотизам добро радити свој посао, поштовати законе државе у којој живиш, платити порез, а посао писца, између осталог, није да негује националистичку илузију и лаж, што раде многи писци данас, већ да тражи истину. Мало је писаца који се баве том новијом историјом, вероватно то сматрају ризичном темом, али посао писца је увек ризичан. Ових дана сам прочитао роман Вука Драшковића *Монах Хокај* који је дубоко загазио у просторе тражења истине толико потребне овом народу. Народ живи без истине, без отржењења, без реалног сагледавања историјских догађаја, а то има своју цену. Зато смо ту где јесмо. И да се вратим на политичаре: ако би сносили одговорност за оно што су чинили, не би се толико

гурали у политику, не би пристајали да буду ботови, пропагатори. У политици би тада били само озбиљни и одговорни људи. А овако, играти се политике без одговорности, успут и остваривати синекуре, то онда постаје актуелни бизнис. Сматрам да се политиком треба бавити искључиво волонтерски. Без материјалних надокнада. Као што писци пишу књиге, без плата.

Р. Г. П.: *Оглазили сће ѿвременно у Украјину, ѿамо имаѿе и ѿријашеље. Колико су чврстѿе ѿе везе, ѿвезаностѿи два језика?*

Н. Ш.: О Украјини се у Србији веома мало зна. Срби су, нажалост, опијени Русима и митовима о њима. Пропагандом. И на још већу жалост, та два Србима блиска народа, руски и украјински, у овом тренутку су у рату. Украјина се определила за европски начин живота, демократски, отворен према свету, а Русија, ту мислим на политички естаблишмент, определио се за хански, царски, недемократски начин живота, у крајњој инстанци – поданички и кметски. Замислите руског младића који се родио на почетку Путинове владавине и погинуо је у рату за нове територије на крају Путинове владавине. Трагично. Ништа лепо и вредно није доживео, а умро је „за родину” на туђој територији. То је био његов једини излазак из земље. Без пасоша, а с пушком. Да се Путин, иначе један од најбогатијих људи света, бави политиком волонтерски, свега тога не би било. За то време Украјина је променила шест председника изабраних на демократским изборима. Она муко-трпно тражи свој пут према Европи. И бори се за њега. У Украјини је неколико генерација интелектуалаца истребљено разним перфидним методама зато

што су се борили за свој језик, културу и европски менталитет. Истребили су их руски властодршци у тоталитарним режимима, да ли царском, комунистичком или посткомунистичком. Украјина се бори за независност и слободу клечећи пред Богом и сахрањујући своје погинуле борце са русинском песмом „Пливе кача по Тисини”. Док руска војска уништава украјинске градове ригидно их бомбардујући, сравњујући их до темеља. Носећи у тенковима и камионима украдене телевизоре, клозетске шоље и друге опљачкане ствари из украјинских кућа и станова, а све са демагошким причом на уснама да се боре против нацизма. Да ли је нечег сличног било код нас? Јесте. Сетимо се Арканових камиона и разних добровољаца по Славонији. По руској дефиницији, нацизам је не пристајати на руско подаништво. Дубоко саосећам с украјинским народом и жао ми је што се наша званична политика не опредељује за хуманистичке европске вредности већ за источњачки, азијски непотизам. Иначе, Украјинци су емотивно веома дубоко везани за Србе. Воле их и поштују. Објављују њихове књиге. Неки Срби то враћају истом мером. Ево, управо ових дана је за Украјину отишао контингент хуманитарне помоћи који су сакупили људи окупљени око Владимира Арсенијевића и београдског удружења *Крокодил*.

Р. Г. П.: *Хришћанска етика се не пресихано провлачи кроз Ваше романе. Неким читаоцима то понекад засмета. Звучи им банално, нешто као пројајанда. Да ли сте свесни тога?*

Н. Ш.: Пребацују ми неки добронамерни читаоци, пријатељи, да у романима често убацујем хришћанску етику. Неки од ликова, можда управо они

који су по опису најближи мени, заступају хришћанске вредности. Озбиљан читалац и писац, академик Јулијан Тамаш, рекао је за мене да сам ја хришћанин, а он јеретик. А познато је да су развоју европске цивилизације највише допринели управо јеретици. Кад ме је окарактерисао као хришћанина, замислио сам се над тиме и запитао се – да ли сам заиста хришћанин? Веома тешко питање. У суштини, јесам верник, свестан постојања Бога, вишег бића које на тајанствен, нашем егоистичком уму до краја несхватљив начин, ствара и контролише односе између људи. Он то ради на сурово рационалан, рекао бих објективан начин, јер он је Бог свима, не само мени да би имао посебну милост према мени науштрб оних који ме окружују. Он то ради све са циљем да човек дође до спознаје о устројству света и односа, а у својој слободној вољи, што је у ствари једна од већих тајни хришћанства, како га ја разумем. А све да би човек спознао истине у чијем окружењу живи. Те истине често скривамо од себе, жмуримо над њима, те нас он чудноватим путевима доводи до ситуација када не можемо даље у разумевању света и себе док не прихватимо и схватимо истину која се испречила пред нама и коју нам он сервира.

Ових дана читам роман *Пјуриши* од Џонатана Френзена. Упечатљив је лик Андреаса који одраста у амбијенту комунистичке Источне Немачке, у лажима и идеолошким претварањима, бежећи од истине, скривајући је од себе и света, тако да то друштво постаје болесно. Здравно друштво постоји само у слободи и владавини критичког мишљења. Када се у човеку на време не развије свест о постојању савести, оног гласа божјег у нама, када то буде потиснуто,

дакле, човек, Андреас у овом случају, по правилу постаје не само врхунски манипулатор, као посебно интеллигентан, већ и убица. Убица постаје с циљем да добије тело једне младе девојке, Анагрете, укључене у ову причу. Ми таква догађања у причи можемо посматрати психолошки, социолошки, филозофски, а можемо и хришћански, јер једино хришћанство нуди какве-такве одговоре на есхатолошка питања. Све почиње од греха. И спознаја и губљење душе. Дакле, свест о хришћанској етици јесте мој изабрани пут и начин тумачења животних феномена, а на књижевни начин. Не одричем се свог хришћанског осећања света, али исто тако покушавам да моје виђење хришћанства не буде идеолошко већ слободоумно, у складу с контрадикторном људском природом, у мери колико је то могуће. Да ли ми то успева, нека процене читаоци мојих романа.

Р. Г. П.: *У роману Златно звонце, слободно можемо рећи, нису доминантне теме вера, хришћанство и њд., већ њре свега њријателство, али и љубавне инѡрије.*

Н. Ш.: Кренуо сам од тога да напишем неку врсту похвале пријатељству. Сваки мислећи човек, сматрам, има жељу и потребу за правим пријатељем. То је пријатељство из врлине, како га именује Аристотел. Таква врста пријатељства захтева крајњу искреност и свест о томе зашто све то чинимо. Сматрам да је пријатељство вредност живота која се заслужује. Већина људи нема пријатеља, јер се пријатељство не купује већ стиче. А што се тиче љубавних интрига, оне су шећер и со романа. То сам научио од Сингера, мајстора љубавних интрига и заврзлама. Колико год била паметна и добра, читалац то може лакше

да прими у себе ако га у читању држи љубавна интрига. Преко љубавне интриге писац навуче читаоца и на озбиљније садржаје. А љубавне интриге умеју да буду толико маштовите и луцидне да то мене просто фасцинира, јер говоре о моћи људске маште, ако се има прави мотив, а љубав је увек веома снажан мотив. Иако морам да нагласим да сам имао намеру и да напишем нешто о универзалној љубави. Љубави према ближњем у начелу, према природи, стварима и свим живим бићима.

Р. Г. П.: *Пажљивим читањем књије Златно звонце моју се ѡрејознаѡи ѡједине новосадске личности. Какве су биле њихове реакције, ако су ѡрочитали књију?*

Н. Ш.: Сматрам да роман треба да има контакт са стварним светом. Стварност је богатија од људске маште. У роману машта надограђује стварност у детаљима. У том процесу преплитања стварности и имагинације могу се препознати и неки ликови који су присутни и у мом реалном животу. Делимично, свакако. Писац позајми спољашњи опис једног лика, његову биографију, место становања, неке приче из његовог живота које га карактеришу, али писац има право да одступа од те биографије јер он не пише буквално о том човеку већ из моћи имагинације, његовог живота, ствара књижевни лик. А књижевни лик поступа по правилима које писац задаје, а не по онима које би тај прототип за лик желео да буду. Особа која се донекле препознала у једном лику ми се јавила и загонетно одгонетнула да се препознала, што је у реду, па ми је та особа чак и пребацила да све то баш и није тако било већ мало другачије. На шта сам ја одговорио да је то ипак књижевни лик, а не она. У питању је писац, ин-

телектуалац који исто то ради и са својим ликовима, у својим књигама. Када сам тој особи својевремено саопштио да пишем роман о пријатељству, тиме и о њему, он је лаконски рекао – пиши о чему год хоћеш, и ја сам писао о чему сам хтео. Касније је дошло и до неких неспоразума, али они су више везани за нешто друго. Мимо књиге. У сваком случају, пријатељство из врлине није лако одржати и заиста је ретко. Нисмо увек на висини тог задатка.

Р. Г. П.: *Често наводиш књиге које си прочитали, или су имале утицаја на Вас. Понекад се читаоцу сујеришу аутори... А да ли је то неопходно?*

Н. Ш.: Вероватно није неопходно. У неком, да кажем постмодернистичком поступку, то је могуће, и цитатност и позивање на друге ауторе. Можда је то моја потреба да схватим или препознам шта чита аутор којег ценим, то ме је одувек занимало, и можда је то само фаза у осмишљавању књижевног поступка. Можда треба сакрити шта сам од кога научио. Ја живим и у свом књижевном искуству, не само реалном. Врло често се више бавим ликовима из туђих романа и прича него из сопственог реалног окружења. У сваком случају, размислићу о томе.

Р. Г. П.: *Члан си два удружења књижевника, новосадских. Да ли имаше бар мало утицаја на књижевну сцену у Новом Саду, која и није за похвалу?*

Н. Ш.: Објективно, немам никакав утицај на књижевни живот Новог Сада, иако сам члан оба удружења, Друштва књижевника Војводине и Друштва новосадских писаца. У првом Друштву не плаћам редовно чланарину, па и не знам

какав ми је статус, у другом чланарину не траже, али ме и не позивају много. Понекад ме позову или једни или други да наступам негде, ја то прихватим, дам свој прилог у зборник ако неко потражи, тако да се у зборницима Друштва новосадских писаца могу наћи и моји есеји, приче и песме. Лично не сматрам да су зборници оно што писцима треба. Писцима треба могућност објављивања ауторске књиге. С обзиром на то да не живим у самом граду, не патим за тим такозваним књижевним дружењима, окупљањима. Свестан сам да се у граду књижевни живот одвија по интересним групацијама, нешто ме нико не вуче за рукав да учествујем по управним одборима, жиријима за награде, али да будем искрен, и немам времена за све то. Волим да одем на књижевно вече аутора ког ценим, волим да попијем кафу и поразговарам с неким с ким може да се оствари књижевна сарадња, од кога може нешто да се научи. Навикао сам се на маргиналну позицију у књижевном животу, али сам истовремено свестан једне истине везане за књижевни живот коју је Андрић уобличио негде, ваљда у *Знаковима поред њуша* – да се књижевни процеси одвијају у два смера. Један од центра према периферији, а други од периферије ка центру. Значи, писци који су у жижи интересовања и догађања дуги низ година, с временом се селе на периферију када се изгубе друштвене и политичке околности које су их избациле, а писци с периферије (у мом случају чак и географске) својим се делом полако приближавају центру. Када проговара дело, а не политичке и друштвене околности, ствари се другачије одвијају. Себе и свој књижевни рад видим у овој другој групацији.